

Recht van spreken

Eerste van drie vieringen in de serie 'iNieuwe grenzen'

7 juni 2015

Nienke van Dijk (overweging) en Jos van Eijden

Lezing 1: Genesis 11, 1-9 (Naardense vertaling)

Het geschiedt: heel het aardland is van één taallip en van eendere woorden.

Het geschiedt, als ze uit het oosten opbreken, vinden ze een kloof in het land Sjinar en zetten zich dáár neer. Ze zeggen, een man tot zijn makker: welaan, we kleien kleitegels en branden ze brandvast!
Zo wordt voor hen het kleiwit tot steen en het pekzwart is voor hen tot zwartleem geworden.

Dan zeggen ze: welaan, bouwen wij ons een stad en een toren met zijn top in de hemel, en maken wij ons een sem, een naam,- anders worden we verstrooid over het aanschijn van heel het aardland!

Dan daalt de Ene neer om de stad en de toren te zien, die ze hebben gebouwd, de bouwzonen van de -rode- mens. Hij zegt, de Ene: ziedaar, één gemeenschap, één taallip voor hen allen, en dit is het begin van wat ze gaan doen: nú is voor hen niets onuitvoerbaar van al wat ze verzinnen te doen;

welaan, laten we neerdalen en daar hun taal verwarren,- zodat ze per man de taal van zijn makker niet horen!

Zo verstroot de Ene hen van daaruit over het aanschijn van heel het aardland, en houden ze op met het bouwen van de stad.

Dáárom heeft hij als haar sem -naam- uitgeroepen 'Babel',- verwarring, want daar heeft de Ene de taal van heel het aardland verward; en van dááruit heeft de Ene hen verstrooid over het aanschijn van heel het aardland.

Lezing 2: Handelingen 2, 17-21:

Het zal zijn -in het laatste der dagen- zegt God:

ik zal van mijn geestesadem uitgieten over alle vlees:

profeteren zullen uw zonen en uw dochters; de jongsten onder u zullen gezichten zien en uw oudsten zullen dromen dromen;

ja, over mijn dienaars en dienaressen zal ik in die dagen uitgieten van mijn Geest, en zij zullen profeteren;

ik zal wonderen geven in de hemel hierboven en tekenen op de aarde beneden,- bloed, vuur en walmende rook;

de zon zal worden omgekeerd tot duisternis en de maan in bloed, voordat komt: de grote en stralende dag van de Heer!-

en het zal zijn: wie zal aanroepen de naam van de Heer zal worden gered.

Overweging

De Haagse Hogeschool, waar ik werk, heeft een grote hal met links de aula, in de vorm van een vuurtoren en boven je hoofd een glazen dak. Een lichte ruimte, waarin een diversiteit van mensen onontkoombaar is. Studenten en medewerkers, 146 nationaliteiten, zichtbaar in verschillende huidskleuren, kleding, een jongen in een lang gewaad met een skateboard, gescheurde spijkerbroeken, Afrikaanse jurken, gesluisde meisjes en blote benen en vele verschillende talen. Ze vinden hun weg, langs trappen omhoog, in een gebouw dat zo'n 20.000 mensen kan bergen. Een bouwwerk, niet tot in de hemel, maar groot is het. Er hangt van alles aan de muren, kunst, foto's, banners, posters. Ze verwijzen naar de thema's die we belangrijk vinden op de Hogeschool, wereldburgerschap bijvoorbeeld.

Dit is één van die posters. Het is een uitspraak van een studente, met de naam Fatema Mahmoud. "Vrijheid van meningsuiting is als een schilderij: je stopt jouw creativiteit erin en omlijst het met respect." Het citaat komt uit een serie reacties van studenten en docenten op de aanslagen op de redactie van Charlie Hebdo en de koosjere supermarkt in Parijs. Fatema vindt het verschrikkelijk wat er is gebeurd uit naam van haar

geloof en tegelijkertijd vindt ze ook dat het tijdschrift beledigend is voor datzelfde geloof. Maar die discussie moet met woorden gevoerd worden, niet met wapens. Ik schets u deze context omdat deze poster, die nu ongeveer twee weken op de hogeschool hangt, door iemand is gefotografeerd en op de website van Geen Stijl is gezet. Wie wel eens op de website van Geen Stijl heeft gekeken kan zich iets voorstellen bij de meer dan 300 reacties van reaguurders: in grove woorden negatief, beledigend, richting Fatema persoonlijk en de islam in het algemeen. Waarschijnlijk zou de quote niet op Geen Stijl geplaatst zijn als Fatema, Froukje Hendriksen had geheten. Maar nu, op grond van haar naam werd haar het recht van spreken ontzegd.

Recht van spreken. Dat zeg je over iemand die je op grond van kennis en ervaring gezag toekent. Die professor heeft zo lang onderzoek gedaan naar de werking van hersens, die heeft recht van spreken. Of, die oude vrouw heeft zoveel meegemaakt die heeft recht van spreken als het om verdriet gaat.

Maar in algemene zin kun je ook nog zeggen dat iedereen het recht heeft om te spreken, een beginsel dat als de vrijheid van meningsuiting in de grondwet van Nederland is vastgelegd. De wortels van dat principe liggen in het eind van de 15e eeuw toen wetenschappers en kerkhervormers zich probeerden te ontworstelen aan de absolute aanspraken van de katholieke kerk – of het nou ging om de opvatting dat de aarde rond is, terwijl de kerk vasthield aan haar platheid of de opvattingen over de biecht en de aflaten: dat daar veranderingen zijn gekomen is omdat een aantal mensen heeft gestreden voor het recht om zelf te mogen denken, onderzoeken en daarover te spreken en schrijven. En soms bekochten ze dat met de dood. Taal, de woorden, hun betekenis: er werd en wordt om gestreden, er vallen doden. Net zomin als geld alleen maar een ruilmiddel is, is taal alleen maar een middel om te communiceren. Van taal kun je veel of weinig hebben, en als je er weinig van hebt heb je het in een land als Nederland moeilijk. Denk aan de mensen die analfabeet zijn of laaggeletterd, denk aan mensen die behept zijn met dyslexie. Met taal vorm je gedachten, meningen en in taal bestrijd je die van anderen. In taal gaat het net als bij geld en de economie om de vraag wie er toegang toe heeft, wie er mag spreken. En daarmee is taal ook politiek belangrijk.

Pas in de 18e eeuw werd de vrijheid van meningsuiting ook een politiek beginsel, als een beginsel voor het vrije publieke debat. Het was een van de belangrijke doelen van de sociale revoluties in die periode: in Nederland vastgelegd in de grondwet van 1848. En dat beginsel is feitelijk onaangetast in Nederland – hoewel het nooit zonder restricties is geweest, ook nu niet. Denk maar aan het verbod op haatzaaien, aanzetten tot discriminatie, oproepen tot geweld. Het is pas sinds de jaren zestig dat de claim op de vrijheid van meningsuiting om werkelijk alles te mogen zeggen zo aanwezig is in het publieke debat, inclusief cartoons die de spot drijven met macht, gezag en religie en inclusief reaguurders van Geen Stijl. Die overigens Fatema het recht van spreken ontzeggen. De discussie over de vrijheid van meningsuiting is op dit moment een van de heftigste discussies in Nederland en andere delen van de westerse wereld.

Het begrip vrijheid van meningsuiting is geen bijbels beginsel. Maar alles begint met taal, met het woord, het begin van de schepping. U weet het nog uit het eerste scheppingsverhaal: de aarde was woest en ledig en duisternis was op de afgrond en Gods geest zweefde op de wateren. Dan zegt God; daar zij licht en het werd licht. De schepping begint met een woord. In den beginne was het Woord, schrijft Johannes. De scheppingsverhalen van Genesis: hemel en aarde, licht en donker, planten en dieren, mensen, mannelijk en vrouwelijk. Het verhaal van de Hof van Eden en de verdrijving daaruit. Het verhaal van de nakomelingen van Adam en Eva, Kain en Abel, het verhaal van Noach en de zondvloed. De redding van Noach en zijn familie, het verbond dat God met hem sluit. De verspreiding van stammen over het land. En dan het verhaal van de toren van Babel. De aarde was één van taallip en eendere woorden, staat er. Dezelfde taal. Ze hebben het plan een stad, een toren te bouwen. En zich een naam te maken. Zodat ze niet verstrooid raken. Dat is het doel. Zich vestigen, niet verstrooid raken. En de Eeuwige daalt af naar deze bouwmannen om hun werk te bekijken. En de Eeuwige trekt de conclusie; als ze dit kunnen, dan kunnen ze alles. En dat moet vermeden worden. En dat doet God dan ook, hij verwacht hun taal, zodat ze elkaar niet meer maar verstaan. De stad wordt niet afgebouwd en de mensen verspreiden zich over de aarde. Zoals gezegd: dit verhaal maakt deel uit van het Bijbelboek Genesis en hoort nog bij de scheppingsverhalen, waar het over de mensheid, over de hele aarde gaat. Hierna beginnen de verhalen over Abraham, over het joodse volk, over Israël. Maar dit gaat over de aarde, over de mensheid en volgt kort op het verhaal van de zondvloed, waarin de mensheid is

gestraft voor zijn zonden, met overweldigend, dodelijk water. Waar Noach overleeft met zijn familie en alle dieren en planten. En God een verbond met hem sluit, uiteindelijk. En dan dit verhaal. Is dit hetzelfde schema? Is er een zonde, waarop een straf volgt, nl. de verwarring van talen en verspreiding over de aarde? Maar wat is dan de zonde? Is de zonde dat het volk zich een naam willen maken? De hemel bestormen met een dikke ik, gelijk aan God? Is de zonde het bouwen van een stad? Of gaat het vooral om de toestand waarin deze mensen zich bevinden: één van taal, één van naam, een gesloten gemeenschap? Eén taal dwingt gelijkvormigheid af. Eén van taal zijn betekent macht kunnen uitoefenen, beheersen. Wie absolute macht wil, moet ook de taal controleren. Moet ook controleren wat de woorden betekenen. En wie ze mag zeggen en wie niet. Dictaturen kunnen niet bestaan als het woord vrij is, als de pers vrij is, als er debat mogelijk is. We zien dat in de terreur van IS, we zagen dat bij de fascisten in de Tweede Wereldoorlog, we zagen dat ten tijde van de apartheid in Z-Afrika.

Wat betreft de toren weten we ook dat veel bouwwerken, zowel in de oudheid als in het heden, tot stand gebracht worden in omstandigheden van uitbuiting en slavernij. Het joodse volk heeft er weet van sinds de slavernij in Egypte, de gastarbeiders in Qatar hebben er weet van bij de bouw van megalomane voetbalstadions. Zulke slavernij kan alleen maar bestaan bij de gratie van absolute controle. Ook op de taal, op de woorden en op hun betekenis.

Is dat wat hier aan de hand is? We weten het niet, er staat alleen maar: als ze dit kunnen, is niets onuitvoerbaar voor wat ze verzinnen. En dus verwacht de Eeuwige de taal en verspreidt de mensheid zich over de aarde. Dit verhaal is deel van de scheppingsverhalen, maar het is een hele nieuwe scheppingshandeling: de taal verwarren, de mensen verstrooien. En het lijkt erop dat er vooral iets voorkomen moet worden: nl. absolute beheersing, absolute macht. Ook dat is nieuw. Het is geen verdrijving, geen zondvloed als straf op de zonde maar preventie. Daarom zijn wij niet met één taal, met één lip geschapen, daarom zijn wij als mensheid in diverse volken en talen geschapen. Dat is de verklaring die dit verhaal geeft: de diversiteit is in de schepping gegeven, als kans op verschil, als ontsnapping aan absolute macht, als mogelijkheid en noodzaak tot dialoog. Alleen door een andere taal te leren kun je de ander verstaan.

Het verlangen elkaar wel te verstaan, een mensheid die één is, is een sterk verlangen. Straks zingen wij als slotlied, wij zullen één van ziel, Zijn lichaam worden, één van harte, één van hoop. Twee weken geleden vierden we het Pinksterfeest, ter herinnering aan het moment bij de vroege christenen, die bijeen waren. Het is een verhaal dat wel vaker tegelijkertijd met het verhaal van de toren van Babel gelezen wordt. De verwarring van de toren van Babel staat tegenover het Pinksterverhaal waarin mensen van alle volken de boodschap in hun eigen taal verstaan. Het verhaal ging zo: Na Jezus' dood en zijn verschijning onder de leerlingen als een levende in hun midden, komt er een geweldig ademen over hen, een Geest, waarmee zij allen vervuld raken en zij, de leerlingen beginnen te spreken. En alle omstanders horen hen spreken in de eigen taal. Het is dus niet zo dat er één taal wordt gesproken, maar ieder verstaat wat zij zeggen in de eigen taal. En ook toen al waren er reaguurders die spottend vragen of zij misschien teveel wijn hebben gedronken. En op die vraag komt het antwoord van Petrus dat wij net lazen. De apostel Petrus haalt een gedeelte uit de profeet Joel aan met de belofte voor de eindtijd, de tijd waarvan hij dacht dat die dichtbij was. De belofte waarin de kracht van de Geest over allen is uitgestort, zonen en dochters, kinderen en ouderen. Ze zullen profeteren, dat wil zeggen getuigen van een andere wereld, dromen en visioenen van een wereld van gerechtigheid, de maaltijd die gedeeld wordt, in een gemeenschap van liefde, die is toegekeerd naar elkaar, in liefde en solidariteit. En dat begint bij het luisteren en horen en werkelijk verstaan, elk in de eigen taal. Met andere woorden: in de kracht van de Geest verandert de taal. De Geest, de Heilige Geest is de Geest waarvan wij zeggen dat zij Wijsheid is. Nog weer anders gezegd: door de kracht van de Wijsheid spreken wij anders en horen wij anders en kunnen we verstaan wat we eerder niet verstonden. Het is dus niet het opheffen van de verschillen in taal, maar tot een andere manier van verstaan komen. Het is die geestkracht die Fatema woorden geeft, het is die kracht die het mogelijk maakt haar te begrijpen. Dat is dus een andere kracht dan waarmee je torens bouwt. In de kracht van deze Geest gaat het er eerder om bruggen te bouwen. In die Geest hebben wij recht van spreken. In alle vrijmoedigheid.

Amen.